

технологический уровни, обоснованы теоретические основания средового подхода в высшем образовании. На основе анализа базовых понятий подхода (среда, образовательная среда, образовательная среда высшего учебного заведения); характеристики структуры, функций образовательной среды высшего учебного заведения, сделан вывод, что средовой подход в высшем образовании – это система действий субъекта управления с образовательной средой высшего учебного заведения с целью приобретения средой характеристик, которые позволяют ей успешно реализовать полиструктурную образовательную функцию. Автор считает, что образовательная среда является не только условием, но и фактором формирования и развития компетентности будущего специалиста.

Ключевые слова: подход; методология; образовательная среда; образовательная среда высшего учебного заведения; средовой подход; средовой подход в высшем образовании.

Рецензенти

С. О. Сисоєва – д. п. н., проф., чл.-кор. НАПН України
Н. І. Мачинська – д. п. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 11.08.15

Прийнято до друку 26.11.15

УДК 378:373.2

Я. А. Кульбашна

ORCID ID 0000 0002-2571- 091X

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблему визначення ключових орієнтирів розвитку української стоматологічної освіти сьогодення на основі аналізу досвіду європейських країн та власних досліджень. Встановлено, що головним завданням вищої освіти сьогодення є підготовка компетентного фахівця у вищому навчальному закладі. Відтак актуалізується вивчення структури професійної компетентності фахівців, зокрема лікарів-стоматологів, і процес її формування у процесі навчання у вищому медичному навчальному закладі. Встановлено відмінності в організації освітнього процесу і оцінюванні освітнього результату в Україні і зарубіжних країнах. Обговорюється аналіз дослідження рівня сформованості складових професійної компетентності майбутніх стоматологів у провідних ВМНЗ України.

Ключові слова: вища освіта; майбутні фахівці із стоматології; медична освіта; професійна компетентність; структура професійної компетентності фахівця із стоматології; якість стоматологічної освіти.

Вступ. Ефективність освіти визначається мірою підготовленості власників дипломів до змін, досвоєчасних, творчих і креативних дій у відповідь на виклики і проблеми суспільного розвитку (Слюсаренко О., 2015). Постійні зміни у вітчизняній освітній галузі у процесі підвищення якості та інтеграції до європейського освітнього простору викликали потребу у поглибленому вивченні освітнього процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Європейська стратегія, на яку орієнтується Україна протягом останнього десятиріччя, є новим етапом у розвитку концепції сталого людського розвитку, на якому сфера освіти стає його ключовим індикатором і відображає багатоаспектність, закономірності відтворення і розвитку суспільного життя (Гриневич Л. М., 2015, с.5). Як наслідок – все більшого значення набуває новий науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологія (едукологія). У контексті теоретичних і методичних засад освітології, яка розкриває складність та міждисциплінарність проблем розвитку сучасної освіти; роль освіти у соціально – економічному, культурному і духовному

розвитку суспільства; визначає об'єктивні чинники розвитку нових наукових напрямів (Огнев'юк В. О., 2013) підвищується актуальність дослідження сучасних векторів розвитку і медичної освіти.

Мета. Визначити сучасні орієнтири розвитку вищої стоматологічної освіти сьогодення в Україні.

Модернізація вищої освіти на основі компетентнісного підходу. На початку 80-х років ХХ ст. серед роботодавців США почала зростати хвиля невдоволеності якістю підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Це привернуло увагу до перетворень у суспільстві, які стали наслідком процесів глобалізації. Було з'ясовано, що стирання кордонів між державами привело до міграції значних верств населення у пошуках кращого працевлаштування, інтернаціоналізації вищої освіти і створило нове транснаціональне освітнє середовище. Такі трансформації викликали потребу у оновленні підходів до оцінювання результатів освіти, які б однаково сприймалися незалежно від країни перебування. Для цього європейські фахівці у галузі професійної освіти об'єдналися у пошуку об'єктивних критеріїв оцінювання навчального

результату. Вони відійшли від традиційної бальної системи, яка, принагідно зазначити, істотно відрізнялась у різних державах, і встановили необхідність формування у майбутніх фахівців комплексу компетентностей, які складають основу професійної компетентності фахівця відповідної галузі. Рівень їх сформованості у країнах ЄС визнано навчальним результатом вищої освіти, що відображає конкурентоспроможність випускників у державах, які підписали Болонську угоду (Turning Education Structure in Europe, 2000). Таким чином у вищій освіті було упроваджено компетентнісний підхід. Відповідно до нього, кожен майбутній фахівець у межах навчальної дисципліни у процесі професійної підготовки повинен отримати необхідний і достатній обсяг знань, умінь, навичок, які б склали основу формування компетентностей, та розвивати здатність реалізувати їх у професійній діяльності.

Професійна підготовка майбутнього фахівця в Україні також потребує аналізу і реалізації прогресивних світових підходів до розвитку вищої освіти, які довели свою ефективність. Долучаючись до Болонських угод вітчизняна вища школа задекларувала необхідність упровадження компетентнісної моделі підготовки майбутнього фахівця (Наказ МОН України № 49, 2004; Наказ МОЗ №148, 2004), і відповідно до Закону про вищу освіту, компетентність визнана її основним орієнтиром (Закон про вищу освіту, 2014). У медичній освіті реалізація такого вектору розвитку передбачена лише частково (Програма розвитку вищої медичної освіти до 2015 року, 2010).

У стоматологічній освітній галузі за межами нашої держави інноваційний компетентнісний підхід успішно упроваджено, забезпечено формування комплексу необхідних компетентностей (Кульбашна Я. А., 2014, Норман Н., 2004). Варто особливо наголосити, що у вищій стоматологічній освіті США ще у 80-і роках ХХ ст. кардинально змінились стандарти оцінювання навчальних досягнень. Вони затвердили, що випускники у першу чергу мають демонструвати *здатність до самооцінювання* у питаннях формування професійної компетентності (ПК), демонстрації професійного рівня та вмінь, пов'язаних із самоспрямуванням до безперервного позитивного навчання. З погляду американських педагогів, майбутнього фахівця потрібно першочергово орієнтувати на розвиток самооцінювання. Це вимагає від студентів формування й інших компетентностей: відповідальності за отримання знань шляхом самовизначення рівня власних здобутків у освіті, саморефлексії, самонавчання із самостійним вирішенням проблеми заповнення прогалів у знаннях. Отже, компетентнісний підхід у американській вищій стоматологічній школі покладає відповідальність за якість навчання, у першу чергу, на самого майбутнього фахівця. (Gadbury-Amyot C. C, 2014, с.658).

Аналіз наукових та нормативно-правових джерел (Кульбашна Я. А., 2014, с. 15-89) вказує, що реформуванню та модернізації вищої стоматологічної освіти уваги приділено все ще недостатньо. У «Концепції реформування стоматологічної служби України» (2008) про оновлення змісту стоматологічної освіти відповідно до компетентнісної парадигми, запитів суспільства, ринку праці і роботодавців не йдеться.

Структура професійної компетентності фахівця із стоматології і формування її складових у ВМНЗ. Підвищення ефективності процесу формування ПК потребує визначення її структури і чіткого розуміння науково – педагогічними колективами ВМНЗ пріоритетності аспектів впливу на особистість майбутнього фахівця. На підставі аналізу наукових джерел і власного досвіду педагогічної діяльності у вищій медичній школі виокремлені такі складові ПК лікаря–стоматолога. (Кульбашна Я.А., 2014):

- *мотиваційна.* Її важливість обумовлена складністю і відповідальністю медичної діяльності, до якої здатна лише умотивована особистість. При дослідженні рівня сформованості мотиваційного потенціалу майбутніх стоматологів ВМНЗ України визначено, що він не перевищує 30,0%. Серед мотивів які досліджувались, найвищими, але очевидно недостатніми, є показники значущості мотивів морально-ціннісного блоку, що позитивно характеризує моральний образ майбутніх лікарів. На другому місці – комерційно-бізнесові, а найнижчі – ті, які характеризують мотивацію до вирішення глобальних наукових і практичних проблем. Яка ж перспектива розвитку вітчизняної медичної науки, якщо нею мріють займатись лише близько 5,0% студентства?

- *гносеологічна.* Основою будь-якої професії є оволодіння сукупністю знань, що актуалізуються у професійній діяльності в межах тієї чи іншої компетентності. За результатами дослідження, самооцінка знаннєвого потенціалу майбутніми стоматологами у різних регіонах України дещо відрізнялась, проте на достатній рівень отриманих знань вказують не більше половини опитаних;

- *праксеологічна* – визначає можливість практичного упровадження системи знань і умінь у професійній діяльності, що особливо важливо для лікаря – стоматолога. Вимоги міжнародного освітнього простору до практичної складової професійної підготовки фахівців ставлять за мету досягти не просто «уміння», а його реалізації у нетипових професійних ситуаціях. На підставі наукового пошуку визначено, що доцільно звернутись до основ праксеології, яка значно розширює підходи до практичної діяльності, зокрема у сфері її організації, планування, прогнозування результатів. Сформованість праксеологічної складової за самооцінкою студентів ВМНЗ складає близько 30,0%.

Розглядаючи гносеологічну і праксеологічну складові як нерозривно пов'язані між собою, доцільно звернутись до досвіду зарубіжних колег, які, на відміну від практики українських ВМНЗ, розмежовують семінарські проблемно – орієнтовані теоретичні заняття, що включають тематичні блоки і потребують ґрунтовної самопідготовки і клінічні, під час яких відбувається лише прийом пацієнтів, що забезпечується заздалегідь. На них студенти старших курсів виконують маніпуляцію, а молодших – їм асистують. Користь - обопільна.

- *деонтична*, забезпечує формування належних поведінкових, моральних й психологічних аспектів діяльності лікаря. За результатами самооцінки майбутніх стоматологів ВМНЗ України – 92,0% студентів ВМНЗ вважають рівень деонтологічної підготовки ще не достатнім;

- *інтернаціональна* – визначає рівень готовності до професійної діяльності у міжнародному середовищі: володіння іноземними мовами, досягнення рівня міжнародних знань і умінь, толерантність до інших народів. Не доступна для більшості вітчизняних майбутніх фахівців із-за низького рівня знань з іноземної мови, що приводить, у свою чергу, до неможливості упровадження принципу академічної мобільності. Проте видавати додаток до диплома («Diploma supplement») доцільно саме студентам із сформованою інтернаціональною складовою;

- *саморозвивальна* – забезпечує саморух майбутнього лікаря до безперервного професійного

саморозвитку, оскільки у сучасних умовах динамічної зміни знань та отримання великого потоку інформації, навіть найкраще навчання, яке базується на засвоєнні певної суми знань й умінь їх відтворювати, не може забезпечити людину знаннями на все життя. Формування цієї складової, у першу чергу, забезпечує БПР;

- *оцінно-рефлексивна* – відображує перспективи домінування у вітчизняній стоматологічній освіті підходу до *самооцінки* майбутніми фахівцями своїх освітніх досягнень, надає змогу покласти відповідальність за якість освіти на самого студента.

Гармонійне формування визначених складових професійної компетентності лікаря – стоматолога у випускників ВМНЗ відповідає вимогам міжнародного освітнього простору, забезпечує їх ефективну інтеграцію у професійне середовище та конкурентоспроможність у ньому.

Висновки. Теоретичний аналіз і власні дослідження дають підстави вважати, що пріоритетним орієнтиром розвитку сучасної стоматологічної освіти в Україні є формування професійної компетентності майбутніх фахівців у ВМНЗ.

Перспективним вважаємо дослідження процесу підвищення рівня сформованості складових ПК у майбутніх стоматологів ВМНЗ України на основі упровадження новітніх педагогічних технологій у освітній процес.

Література

1. **Гриневич Л. М.** Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євро інтеграційних процесів / Л. М. Гриневич // Педагогічний процес: теорія і практика, № 1-2 (46-47), 2015. – С.5-10.
2. **Закон України «Про вищу освіту»** // Урядовий кур'єр. – 2014. – 13 серпня. – № 146. – С. 7–18.
3. **Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів** / Укладачі: Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. – 728 с.
4. **Кульбашина Я. А.** Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи : монографія / Я. А. Кульбашина. – К., «Компас». 2014. – 416 с.
5. **Наказ МОЗ від 22.03.2004 №148.** «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої медичної і фармацевтичної освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20040322_148.html.
6. **Наказ МОН України від 23.01.2004 р. № 49** «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3127/2005 роки».
7. **Програма розвитку вищої медичної освіти до 2015 року** – [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20101227_p.html.
8. **Слюсаренко О. М.** Умови ефективного ункціонування і розвитку системи елітної вищої освіти: елементно-структурний баланс // О. М. Слюсаренко/ Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2015. – №1-2 (42-43). – С.42–48.
9. **Gadbury-Amyot C.C.** Validity and Reliability of Portfolio Assessment of Student Competence in Two Dental School Populations: A Four-Year Study //Gadbury-Amyot C.C, M.S.NcCracen, J.L.Woldt, R.L.Brennan / Journal of Dental Education. – May 2014.– Vol. 78. – № 5. – P. 657–668.
10. **Нортан N.** Public Leadership for Europe: Towards a Common Competence Frame. – NL: CPL–RIO, 2004. – 66 p.
11. **Turning Education Structure in Europe** [Electronic resource]. – URL: <http://turning.unideusto.org>

Я. А. Кульбашна. СОВРЕМЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ РАЗВИТИЯ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В предлагаемой статье раскрыта проблема определения ключевых ориентиров развития современного стоматологического образования на основании анализа опыта европейских страны и собственных исследований. Определена структура профессиональной компетентности будущих специалистов – стоматологов, обсуждается анализ исследования уровня сформированности её составляющих у студентов высших медицинских учебных заведений Украины. Выявлены отличия в организации образовательного процесса и оценке образовательного результата в Украине и некоторых зарубежных странах.

Ключевые слова: *будущие специалисты-стоматологи; высшее образование; медицинское образование; профессиональная компетентность; структура профессиональной компетентности специалиста-стоматолога; качество стоматологического образования.*

Ya. Kulbshna. MODERN GUIDELINES OF DENTAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

In the article discusses the problem of defining the key landmarks of modern dental education based on the analysis of the experience of European countries and own research. The need of replacement the educational paradigm from the traditional to competentive and the estimating of learning outcomes was analyzed.

The review of scientific literature and own research allowed to establish the doctor's - dentist professional competence components. It consists of such components: motivative - it importance due to the complexity and responsibility of medical activity, which can do only motivated person. Among the reasons were investigated, the highest, but obviously insufficient, are indicators of the importance of moral values, which positively characterizes the moral image of future doctors. In second place - the commercial business, and the lowest - those which characterize the motivation to for investigating the global scientific and practical problems., gnoseological - reflects the level of a set of knowledge that is the foundation of any professional activity and which actualized within competence, praxeological - determines the possibility of the introduction of practical knowledge and skills in professional activity, which is particularly important for the doctor - dentist. Scientific research determined that it is appropriate to apply the basics of praxeology, which greatly expands the approach to practice, particularly in the area of its organization, planning, forecasting results, deontological - provides the formation of appropriate behavior, moral and psychological aspects of the doctor, international - determines readiness for professional work in an international society, knowledge of foreign languages, the level of international knowledge and skills, tolerance to other nations. Not available for most domestic future professionals with the low level of knowledge of foreign languages, what leading in turn to the impossibility of introducing the principle of academic mobility. Is advisable to issue the «Diploma Supplement» for students with an completely formed international component of professional competence; evaluative - the dominance in dental education the approach to students self - estimation their future educational achievements. That allows to assign responsibility for the quality of education on the student; selfdeveloping provides self-movement of the future doctor to continuous professional self-development, because in the present time of dynamic change of knowledge and receiving large flow of information, even the best training cannot provide long life knowledge. The formation of this component primarily provides continuous professional learning and development.

Established, that level of the professional competence formation in students of six medical Universities in Ukraine and one of Belarus is not high enough and have to be increased.

Keywords: *future dentists; higher education; medical education; professional competence; the structure of specialist in dentistry professional competence; the quality of dental education.*

Рецензенти

С. О. Сисоєва – д. п. н., проф., чл.-коресп. НАПН України

Я. В. Цехмістер – д. п. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 11.08.15

Прийнято до друку 26.11.15